

РОЗДІЛ 13

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.95

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/165>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

DOMESTIC VIOLENCE IN ADMINISTRATIVE AND CRIMINAL LAW

Ковбас І.В., д.ю.н.,
доцент кафедри публічного права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Ющик О.І. к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена дослідженню проблем домашнього насильства в адміністративному та кримінальному праві. В ході дослідження було встановлено, що найбільш поширеною формою порушення права і свободи людини у суспільстві виступає фізичне, економічне та психічне насильство. Акцентовано увагу, що до спеціальних заходів протидії та попередження домашнього насильства належать форми юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної, кримінальної) за вчинення діянь, пов'язаних з домашнім насильством. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству відносяться: «терміновий заборонний припис щодо кривдника; обмежувальне розпорядження щодо кривдника; постановка на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників». До обмежувальних заходів належать спеціальні заходи безпеки, які можуть бути застосовані судом до особи, яка вчинила правопорушення, пов'язані із домашнім насильством, і полягають у обмеженні окремих її прав чи свобод з метою охорони інтересів потерпілого. Обмежувальним розпорядженням визначаються один або кілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: «заборона перебувати у місці спільного проживання (перебування) із постраждалою особою; усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; обмеження спілкування з постраждалою дитиною; заборона наблизитися на певну відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування потерпілої особи; заборона особисто та через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває в місці, невідомому кривднику, переслідувати її та у будь-який спосіб спілкуватися з нею; заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто та через третіх осіб». Встановлено, що прийняття нового закону щодо запобігання та протидії домашньому насильству, внесення змін до КК України та КУпАП є важливим кроком для зменшення вчинення діянь пов'язаних з домашнім насильством.

Ключові слова: насильство, адміністративна відповідальність за домашнє насильство, кривдник, обмежувальні заходи, протидія домашньому насильству, кримінальна відповідальність за домашнє насильство.

The article is devoted to the study of the problems of measures to combat domestic violence in administrative and criminal law. The study found that the most common form of violation of human rights and freedoms in society is physical, economic and mental violence. Emphasis is placed on the fact that special measures to combat and prevent domestic violence include forms of legal liability (administrative, civil, criminal) for acts related to domestic violence. According to Art. 24 of the Law of Ukraine, "special measures to combat domestic violence include:" an urgent injunction against the offender; restrictive order against the offender; registration of the offender and conducting preventive work with him; referral of the offender to the program for offenders. Restrictive measures include special security measures that may be applied by a court to a person who has committed an offense related to domestic violence, and consist in restricting certain of his rights or freedoms in order to protect the interests of the victim. The restrictive order determines one or more of the following measures of temporary restriction of the rights of the offender or imposition of obligations on him: "prohibition to be in the place of joint residence (stay) with the injured person; elimination of obstacles in the use of property that is the object of the right of joint ownership or personal private property of the victim; restrictions on communication with the affected child; prohibition to approach a certain distance to the place of residence (stay), study, work, other places of frequent visits of the victim; prohibition to search for the victim personally and through third parties, if he is at his own will, in a place unknown to the offender, to persecute him and in any way communicate with him; Prohibition of correspondence, telephone conversations with the victim or contact with him through other means of communication in person and through third parties. It was established that the adoption of a new law on preventing and combating domestic violence, amending the Criminal Code of Ukraine and the Administrative Code is an important step to reduce the commission of acts related to domestic violence.

Key words: violence, administrative liability for domestic violence, perpetrator, restrictive measures, combating domestic violence, criminal liability for domestic violence.

Постановка проблеми. Результати соціальних досліджень, проведених в Україні протягом останніх років свідчать про високий рівень домашнього насильства, незахищеність дітей, жінок, літніх людей, котрі найчастіше страждають від проявів агресії з боку осіб, з якими пов'язані спільним побутом. Тому дослідження домашнього насильства, з'ясування причин, які перешкоджають застосуванню профілактичних заходів, виявлення шляхів удосконалення нормативних положень залишається актуальним, адже сприяє охороні прав і свобод осіб, які пережили акти насильства в сім'ї, забезпеченню їх реабі-

літації та поверненню до нормального життя, подоланню агресивної поведінки у кривдників та, як наслідок, зменшенню випадків домашнього насильства.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на новизну даного питання в кримінальному та адміністративному праві, наразі над його вдосконаленням здійснюють активну роботу чимало теоретиків та практиків права, зокрема їх дослідженню присвячували свої праці О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк, І. В. Жук, П. В. Кравець, В. Ф. Примаченко, Т. О. Павлова, К. А. Новікова, О. В. Ковальова, А. М. Ященко, В. В. Шпіляевич.

Метою статті є аналіз відповідальності за домашнє насильство в кримінальному та адміністративному праві.

Виклад основного матеріалу. Найбільш поширеною формою порушення права і свобод людини у суспільстві виступає фізичне, економічне та психічне насильство. Зазвичай найбільше страждають від таких видів насильства в сім'ях, а саме діти та жінки. Світове суспільство сьогодні звертає увагу на проблеми протидії домашньому насильству. Багато держав, зокрема й Україна, на законодавчому рівні закріпили адміністративну та кримінальну відповідальність за домашнє насильство та розробляють заходи протидії такому суспільно небезпечному діянню. Національне законодавство для забезпечення реалізації норм Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством [1] було прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» №2789-III 15 листопада 2001 року [2] та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII 7 січня 2018 року [3]. У зв'язку з цим було внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення стаття 173-2 – Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного розпорядження [4] та до Кримінального кодексу стаття 126-1 – Домашнє насильство, а також розділом XIII під назвою «Обмежувальні заходи», в якому єдина стаття 91-1 повністю присвячена зобов'язанням, які можуть бути покладені на кривдника у разі призначення покарання не пов'язаного з позбавленням волі, звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [5]. Зазначені нормативно-правові акти передбачають новели, які посилюють відповідальність за домашнє насильство, передбачають чисельні заходи адміністративного та кримінального примусу щодо осіб, які вчиняють такі діяння, запроваджують нові визначення, змінюють засоби судочинства у провадженнях, пов'язаних із вчиненням домашнього насильства. Відповідно до чинного законодавства, за вчинення домашнього насильства передбачено як адміністративну, так і кримінальну відповідальність.

Відповідно до ст. 173-2 КУпАП передбачено відповідальність за домашнє насильство, а саме вчинення умисного діяння (дії або бездіяльності) фізичного, психологічного або економічного характеру (застосування насильства, яке не спричинило тілесних ушкоджень, загрози, образи або переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право і т.д.), внаслідок чого могла бути або була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого. До адміністративних видів насильства належать фізичне, психологічне та економічне. Кримінальну відповідальність закріплено у ст. 126-1 Домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного чи економічного насильства щодо подружжя або колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних чи близьких стосунках, що призводить до фізичних чи психологічних страждань, розладу здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності чи погіршення якості життя потерпілого.

До спеціальних заходів протидії та попередження домашнього насильства належать форми юридичної відповідальності (адміністративної, цивільної, кримінальної) за вчинення діянь, пов'язаних з домашнім насильством. Відповідно до ст. 24 Закону України, «до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству відносяться: «терміновий заборонний припис щодо кривдника; обмежувальний розпорядження щодо кривдника; постановка на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; направлення кривдника на проходження програми для кривдників». Терміновий заборонний припис вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю або

здоров'ю потерпілої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження або повторного вчинення. Рішення про винесення термінового забороненого розпорядження приймається органами Національної поліції.

Обмежувальним розпорядженням визначаються один або кілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: «заборона перебувати у місці спільного проживання (перебування) із постраждалою особою; усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; обмеження спілкування з постраждалою дитиною; заборона наближатися на певну відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування потерпілої особи; заборона особисто та через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває в місці, невідомому кривднику, переслідувати її та у будь-який спосіб спілкуватися з нею; заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто та через третіх осіб».

Відповідно до ч.1 ст. 91-1 КК України суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або кілька обмежувальних заходів та покласти на нього такі обов'язки: 1) заборона перебувати у місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство скоєно по відношенню до дитини або у її присутності; 3) заборона наближатися на певну відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно або тимчасово проживати, тимчасово або систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням або з інших причин; 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку або електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; 5) направлення для проходження програми для кривдників чи пробаційної програми.

Перший обмежувальний захід - заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства, - здається досить ефективним, адже забезпечення фізичної дистанції часто буває достатнім для того, щоб обмежити вплив кривдника на потерпілу особу. На перший погляд, законодавець доступно сформулював норму, за якою впливає обов'язок особи, яка вчинила домашнє насильство, залишити житло, в якому перебуває потерпілий, на визначений судом строк. Глибокий аналіз положень КК України викликає низку питань, пов'язаних із реалізацією зазначеного заходу. Зокрема, чинне законодавство не містить чітких інструкцій щодо того, в якому порядку має відбуватися таке тимчасове виселення кривдника. Також не зовсім зрозуміло, у чій повноваження належить право наказувати особі залишити місце спільного проживання, заборонити їй повертатися туди протягом певного терміну та здійснювати контроль за неухильним виконанням цієї заборони. Доцільно було надати відповідні повноваження органу пробації [6, з. 302], однак, ґрунтуючись на принципі юридичної визначеності, вони мають бути нормативно закріплені.

Ще одна проблема пов'язана з порушенням права власності особи, яка вчинила домашнє насильство, у тому випадку, коли вона є співвласником або одноосібним власником житла, в якому проживає разом із постраждалим. При цьому варто зазначити, що право власності за своєю природою не є абсолютним. Крім того, при застосуванні судом спеціальних заходів безпеки йдеться не про порушення, а лише тимчасове обмеження права користування, що не позбавляє власника можливості володіння та розпорядження відповідним майном. Таке обмеження

є виправданим з погляду пропорційності, адже застосовуються виключно у випадках крайньої необхідності, тобто у випадку, коли існує загроза життю чи здоров'ю жертви [7, с.164]. Цієї ж позиції дотримується Європейський суд з прав людини. Так, у пункті 84 рішення у справі «Левчук проти України» (заява № 17496/19) зазначено: «Суд раніше вказував у своїй судовій практиці, що виселення є найбільш крайнім заходом втручання у право людини на повагу до житла, гарантоване статтею 8 Конвенції. Однак він також заявив, що втручання національних органів влади в особисті права, передбачені статтею 8, може бути необхідним для захисту здоров'я та інших прав. Більше того, у контексті статті 2 Суд зазначив, що у справах про домашнє насильство права кривдників не можуть переважати права жертв, зокрема, на фізичну та психологічну недоторканність» [8].

Таким чином, хоча заборона перебувати у місці спільного проживання кривдника та потерпілого може становити втручання у право власності першого, проте воно є обґрунтованим, адже спрямоване на охорону інтересів потерпілого від домашнього насильства. Але виникає питання про місце перебування особи, до якої застосовано цей обмежувальний захід, протягом терміну його дії, якщо така особа не має іншого житла крім того, в якому проживає потерпілий. Найбільш ймовірним є створення та забезпечення державою за рахунок бюджетних коштів спеціальних центрів для кривдників, які гарантували б мінімальні умови для проживання таких осіб.

Наступний обмежувальний захід - обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство скоєно стосовно дитини чи його присутності. Не секрет, що проблема насильства над дітьми стоїть в Україні дуже гостро. Таке явище загалом неприпустимо, адже, завдаючи глибоких фізичних чи психологічних травм, воно несе у собі непоправні наслідки як жертви. Часто домашнє насильство щодо дитини стає причиною порушення його репродуктивної функції, призводить до народження нездорового, неповноцінного потомства, а отже, має негативний вплив на майбутні покоління, викликаючи погіршення генофонду держави [9, с. 128].

Застосування зазначеної обмежувальної міри передбачає максимальний облік обставин справи та інтересів малолітнього та неповнолітнього, який став жертвою або свідком насильства в сім'ї. Очевидно, що наслідки для дитини, яка зазнала будь-якого з видів насильства, є важчими, ніж ті, що спостерігалися ним щодо іншої особи. Крім цього, глибина завданої травми залежить від рівня світосприйняття дитини, обставин, за яких йому було завдано шкоди, а також попередніх актів насильства, її віку, і, що надзвичайно важливо, можливості повторення вже пережитого. Враховуючи ці та інші умови, законодавством надано широке поле розсуду суду, який уповноважений розглядати кримінальне провадження, пов'язане з домашнім насильством. З огляду на це обмеження спілкування може мати вигляд тотальної заборони контактувати з потерпілим, або передбачати можливість таких контактів лише за певних обставин, зокрема на певній території або у певний час, у присутності особи чи кола осіб. [6, с. 302]. Застосування цієї обмежувальної міри може ускладнюватися у разі, коли інших родичів, крім особи, яка вчинила насильство над дитиною, останній немає. Відповідно до ч.1 ст.9 Конвенції про права дитини держави-учасниці забезпечують, щоб дитина не розлучалася зі своїми батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовного закону та процедур, що таке розлучення необхідно у найкращих інтересах дитини. Таке визначення може виявитися необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не дбають про неї або коли батьки проживають окремо та необхідно ухва-

лити рішення щодо місця проживання дитини [10]. У разі неможливості захисту інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, таким чином, інший, ніж обмеження спілкування з кривдником, який є єдиним членом сім'ї або родичем жертви, законодавством передбачено механізм влаштування дитини на термін дії обмежувального заходу.

Так, згідно з листом МОН України від 18.05.2018 року № 1/11-5480 «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству» орган опіки та піклування уповноважений направити неповнолітню на виховання до патронатної сім'ї, а до компетенції служби центр соціально-психологічної реабілітації дітей, притулку для дітей служби у справах дітей, інших установ для дітей у разі неможливості їхнього проживання з батьками, іншими законними представниками [10]. Отже, застосування обмежувальної міри має бути в інтересах дитини, але не звужувати обсягу його прав і свобод. Вважаємо, що контроль за виконанням рішення суду в цьому випадку повинні здійснювати особи та органи, на яких тимчасово або постійно покладено обов'язки з виховання дитини, адже саме вони можуть безперешкодно стежити за тим, чи не намагається кривдник контактувати з потерпілим попри заборону.

Заборона наблизитися на певну відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно або тимчасово проживати, тимчасово або систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням або з інших причин становить один із елементів протидії переслідуванню, яке в окремих європейських державах вважається самостійним кримінальним правопорушенням. Переслідуючи потерпілу особу, кривдник навмисно чинить на неї постійний психологічний тиск, наслідком почуття страху за власну безпеку, життя та здоров'я, безперервну нервову напругу. Заборона наблизитися до жертви на відстань, дозволяє виключити фізичний контакт із нею, можливість докричатися до неї або докинути будь-який предмет є ефективним заходом для забезпечення безпеки людини.

Наступний обмежувальний захід - заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку або електронних комунікацій особисто або через третіх осіб - у комплексі із заборонаю наблизитися на певну відстань до місць, де може знаходитися потерпілий, гарантує запобігання небажаному спілкуванню. В окремих випадках психологічний вплив на жертву може бути навіть небезпечнішим за інші види насильства, адже його жертва не може фізично відгородитися від власного страху або сховатися від загроз кривдника. При цьому заборона спільного проживання або перебування видається мало-ефективною у XXI столітті, коли існує величезна кількість засобів зв'язку, за допомогою яких правопорушник може чинити тиск на потерпілу особу, навіть перебуваючи на значній відстані від неї. Таким чином, обмеження телефонних розмов, листування за допомогою поштового зв'язку, контакту через електронну пошту, соціальні мережі, месенджери, телефакс або будь-яким іншим доступним способом особисто або через третіх осіб гарантує потерпілому захист від психологічного впливу у вигляді образ, загроз, залякування та формує у нього почуття захищеності, що дозволяє швидше відновитись після перенесеного акту домашнього насильства. Останнім обмежувальним заходом, передбаченим статтею 91-1 Кримінального кодексу України, є направлення для проходження програми для кривдників чи пробаційної програми. Термін його застосування становить від трьох до дванадцяти місяців. Відповідно до пункту 10 частини 1 статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» програма для кривдника - комплекс заходів, формується на основі результатів оцінки ризиків та спрямований на зміну

насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки приватних відносинах, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків [11]. Даний захід є спеціальним і введений саме з метою протидії домашньому насильству шляхом перевиховання особи, яка його вчинила, зміна її ставлення до цього явища. Організація та контроль за його виконанням покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а безпосередньо його реалізацію забезпечують спеціально підготовлені спеціалісти.

Наказом Мінсоцполітики України від 1.10.2018 р. № 1434 було затверджено Типову програму для кривдників, яка містить рекомендований комплекс заходів, спрямованих на корекцію поведінки осіб, які вчинили домашнє насильство. Вона передбачає здійснення діагностики причин насильства в сім'ї, індивідуальну та групову роботу з кривдниками, результатом якої має стати зміна поведінки, здатність стримувати агресію та задовольняти потреби ненасильницькими шляхами, будувати стосунки з іншими людьми на основі взаєморозуміння. [12] Щодо пробачійної програми, її визначення міститься у Законі України «Про пробачію». Відповідно до пункту 7 частини 1 статті 2 цього Закону пробачіюна програма - програма, яка призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особи, які можна об'єктивно перевірити [13]. Очевидно, що цей захід не є спеціальним і застосовується не лише у разі скоєння особою кримінального правопорушення, пов'язаного із домашнім насильством. При цьому особливо умовою його застосування є звільнення засудженого від відбування покарання. Контроль над виконанням пробачійної програми доручається органу пробачію. На відміну від попередніх обмежувальних заходів, проходження програми для кривдників або пробачійної програми спрямовано на майбутній довготривалий ефект, адже після зняття заборони контактувати з потерпілою особою або

наближатися до неї, правопорушник може продовжити негативний вплив на нього, тоді як відповідні програми здійснюють глибокий вплив на психіку кривдника, що може назавжди змінити його ставлення до насильства.

Висновки. Обмежувальними заходами є спеціальні заходи безпеки, які можуть бути застосовані судом до особи, яка вчинила правопорушення, пов'язане із домашнім насильством, і полягають у обмеженні окремих його прав чи свобод з метою охорони інтересів потерпілого. До основних характеристик відносяться: 1) додатковий, необов'язковий характер; 2) забезпеченість за допомогою державного примусу; 3) наявність особливих підстав їх застосування, включаючи фактичний та юридичний аспекти; 4) звуження права і свободи кривдника; 5) можливість застосування виключно щодо повнолітніх осіб; 6) призначення за наявності безпосередньої загрози життю чи здоров'ю жертви; 7) терміновий характер; 8) відсутність судимості. Таким чином, аналіз системи обмежувальних заходів, передбачених кримінальним та адміністративним законодавством України, дозволяє зробити висновок про те, що всі вони спрямовані на першочерговий захист інтересів особи, яка постраждала від домашнього насильства. Ці заходи допомагають переконати його у власній безпеці, захищеності, адаптуватися до подальшого життя без загрози бути скривдженим. Крім цього, значну увагу приділено перевихованню кривдника, що є найефективнішим засобом попередження випадків домашнього насильства у майбутньому. Особливо велике значення обмежувальні заходи мають займати у випадках насильства над дітьми, є однією з найуразливіших груп населення щодо будь-якого тиску з боку дорослих, адже забезпечення безпеки підростаючого покоління, формування здорової нації є пріоритетним завданням будь-якої держави. З прийняттям нового закону щодо запобігання та протидії домашньому насильству, внесенням змін до КК України та КУоАП є важливим кроком для зменшення вчинення діянь пов'язаних з домашнім насильством. Хоча необхідно зауважити, що прийняті законодавчі зміни та новели вимагають роз'яснення та тлумачення ознак, за якими необхідно провести розмежування форм адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15.11.2001 р. № 2789-III. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n6>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 27.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3411>
6. Ющик О.І. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 300-304.
7. Ковальова О.В., Дубенко О.М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 163-167.
8. Павлишин К.О. Домашнє насильство над дітьми та заходи його запобігання. *Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи : матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р.* Запоріжжя: КПУ, 2019. С. 126-130.
9. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. № 995_021. Дата оновлення: 20.14.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
10. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист МОН від 18 травня 2018 р. № 1/11-5480. Дата оновлення: 18.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#n588>
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n6>
12. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2018 р. № z1222-18. Дата оновлення: 28.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text>
13. Про пробачію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>